

Finansira
Evropska unija

Ministarstvo
javne uprave

Tematski izvještaj:
ANALIZA INSTITUCIONALNIH IZAZOVA,
PRIJETNJI I PRITISAKA PO VAŽNA
STANIŠTA PODRUČJA MAREZE I LUŽNICE
U OKVIRU PARKA PRIRODE RIJEKA ZETA, SA
SETOM PREPORUKA ZA BOLJE UPRAVLJANJE

Jun 2024.

GREEN HOME
act green

Tematski izvještaj:

ANALIZA INSTITUCIONALNIH IZAZOVA, PRIJETNJI I PRITISAKA PO VAŽNA STANIŠTA PODRUČJA MAREZE I LUŽNICE U OKVIRU PARKA PRIRODE RIJEKA ZETA, SA SETOM PREPORUKA ZA BOLJE UPRAVLJANJE

Autorka: Jelena Marojević Galić, konsultantkinja

Dizajn: Bojan Tešić

Fotografije: Jelena Marojević Galić, Marija Šoškić Popović

Ovaj Izvještaj izrađen je u okviru projekta „Oснаživanje učesća civilnog društva u oblasti životne sredine u procesu pristupanja EU (4E)“ koji finansira Evropska unija, a kofinansira Ministarstvo javne uprave, digitalnog društva i medija. Sadržaj Izvještaja je isključiva odgovornost Centra za zaštitu i proučavanje ptica (CZIP) i projektnih partnera i na koji način ne održava stavove EU.

Finansira
Evropska unija

Ministarstvo
javne uprave

/// ANALIZA INSTITUCIONALNIH IZAZOVA, PRIJETNJI I PRITISAKA PO VAŽNA STANIŠTA PODRUČJA MAREZE

1 UVOD	6
1.1 Kontekst izrade ovog dokumenta	6
1.2 Opis lokacije	7
2 Analiza trenutne situacije u pogledu formalne zaštite lokaliteta i uspostavljanja organa upravljanja Parkom prirode “Rijeka Zeta” u dvije opštine, Podgorici i Danilovgradu	10
3 Pregled pritisaka i prijetnji ekosistemu	16
3.1 Prirodne vrijednosti	17
3.2 Namjena i korištenje prostora	20
3.3 Pritisци	23
3.3.1. Zagađenje vode i zemljišta	24
3.3.2. Krivolov	24
3.3.3 Nelegalno odlaganje komunalnog i građevinskog otpada	29
3.3.4 Neodrživa i neplanska gradnja i nasipanje zemljišta	36
4 Preporuke za poboljšanje stanja	41
5 Literatura	45

1.1. Kontekst izrade ovog dokumenta

Tematski Izvještaj „Analiza institucionalnih izazova, prijetnji i pritisaka po važna staništa područja Mareze i Lužnice u okviru parka prirode Rijeka Zeta, sa setom preporuka za bolje upravljanje“ urađen je kroz projekat „Osnaživanje učešća civilnog društva u oblasti životne sredine u procesu pristupanja EU (4E)“ koji je finansirala Evropska Unija, kroz program „Civil Society Facility 2021 and Thematic Programme on Human Rights and Democracy 2021“.

Naručilac izvještaja je Centar za zaštitu i proučavanje ptica kao jedan od implementatora gore pomenutog projekta.

Zadatak izvještaja je da:
analizira trenutnu situaciju u pogledu formalne zaštite lokaliteta i uspostavljanja organa upravljanja u dvije opštine, Podgorici i Danilovgradu;
pruži pregled svih pritisaka i prijetnji ekosistemu (urbanizacija, odlaganje otpada, ilegalni lov i drugo);
prikaže kako se mijenjala situacija na terenu upoređujući podatke iz dostupnih izvora iz prošlosti i sadašnjeg stanja;
pruži preporuke za poboljšanje stanja koje će biti upućene nadležnim insitucijama.

1.2. Opis lokacije

Mareza i Lužnica smatraju se, u biološkom smislu, neraskidivim dijelom ekosistemskog kompleksa Dolina rijeke Zete. Smješteni uz administrativnu granicu između Podgorice i Danilovgrada dominantno pripadaju području Glavnog grada Podgorice. Područje se odlikuje udolinom između brda, kroz koji protiču rijeke Matica, Sitnica i Mareza.

Prostorno-urbanistički plan Podgorice podijeljen je na nekoliko planskih područja, a prostor Mareze i Lužnice pripada Zapadnim brdima (Komani, Barutana i Lješkopolje).

U ovom području izvire rijeka Mareza i uliva se u rijeku Sitnicu ispod Veljeg brda. Izvorište Mareza – riječica Trešenica je tipično karstno vrelo. Izvorište je razbijeno i postoji čitava izvorišna zona. Jedan dio izvorišta na području opštine Danilovgrad je kaptiran za potrebe vodosnabdjevanja Glavnog grada. Izdašnost ovog izvora u doba minimuma nikad ne pada ispod 1000 lit/sec i obezbjeđuje oko 60% količina vode koje se isporučuju Glavnom gradu. Na ovom području se nalaze dvije pumpne stanice - PS "Mareza 1" sa pet pumpi ukupnog kapaciteta 550 l/s i PS "Mareza 2" sa četiri pumpe radnog kapaciteta 960 l/s¹. Vodozahvat – vodoizvorište Mareza ima ukupnu površinu neposredne zaštite u iznosu od 59,33 ha, a površina zemljišta od 103,570 ha pripada užoj zoni sanitarne zaštite².

Matica izvire iz Donjeg Zagarača. Od sastava sa Trešenicom, ona nosi ime Sitnica. U toku malog vodostaja gubi značajne količine vode u ponoru – estaveli „oko Matice“, tako da u nastavku njen tok, kao Sitnica, u periodu jula i avgusta presuši³.

Sitnica predstavlja pritoku rijeke Morače, a svoj tok počinje na granici Lješkopoljskog luga i Lješkopolja. Sitnica je nekad bila granica Crne Gore i Turske, a danas je dobrim dijelom linija urbanog dijela glavnog grada i neurbanog seoskog područja (Beri, Farmaci)⁴. Donji tok je često bez vode, jer u tom dijelu rijeka presušuje.

Na potezu Sitnica-Mareza-Velje brdo kao i dijelu koje pripada opštini Danilovgrad ističu se hidrološki fenomeni koji, zajedno sa vegetacijskim kompleksom i vidikovcima, predstavljaju specijalni oblik zaštite prirode označen kao predio posebnih prirodnih vrijednosti. PUP Podgorica prepoznaje ovaj dio zapadnih brda kao izletišta u uskom dijelu urbanog jezgra koje je zbog svog ekološkog i rekreativnog aspekta izdvojen kao područje karaktera predjela u Tipu predjela 2 - Ravničarski predio sa istočnim brdima. Područje je izuzetno povoljno za poljoprivredu, kao i za turizam i rekreaciju. Na ovom prostoru postoje restorani sa uređenom okolinom na obalama rijeka, koji su izletišta velikog broja građana tokom cijele godine. Ovdje se takođe nalazi i veliki

1 Lokalni plan zaštite životne sredine Glavnog grada Podgorice 2019-2022.

2 LSL „Mareza“, 2018

3 PUP Podgorica do 2025.

4 PUP Podgorica do 2025.

ribnjak pastrmke koji je tu već dugi niz godina. Dobra povezanost sa gradom i okolinom omogućava mu ozbiljniji turistički i rekreativni razvoj.

Za područja Mareze i Lužnice može se reći da je zauzeto manjim dijelom kultiviranim terenima, dok su u polju ostale prirodne plavne i vlažne livade i pašnjaci. Po okolnim brdskim terenima sa istočne strane dominira termofilna submediteranska zajednica *Quercus – Carpinetum orientalis*, uključujući facijese *Quercus macedonica-e*, te vegetacija trnovitih šikara.

Uz vodotok Mareze, Sitnice i kanale prisutne su tipične vrste drveća vlažnih staništa: *Salix alba*, *Salix fragilis*, *Populus sp*, *Alnus glutinosa*.

Od decembra 2019. godine ovo područje je pod zaštitom kao dio Parka prirode “Rijeka Zeta” sa definisanim zonama: zona zaštite II - aktivni režim zaštite i zona zaštite III - režim održivog korišćenja. Zona zaštite II u ovom dijelu parka obuhvata dio rijeke Mareze, rijeke Matice i Sitnicu u Lužnici, te riječne obale, plavne zone uz rijeke i livadske komplekse u ravnici. Zona III obuhvata ekosistemske cjeline koje se nalazi u prostoru između pomenutih lokaliteta. Kroz ovu zonu prolazi putna infrastruktura, magistralni put Podgorica - Danilovgrad, put preko Mareze, a smješteni su industrijski, sladišteni objekti, kao i ugostiteljski objekti.

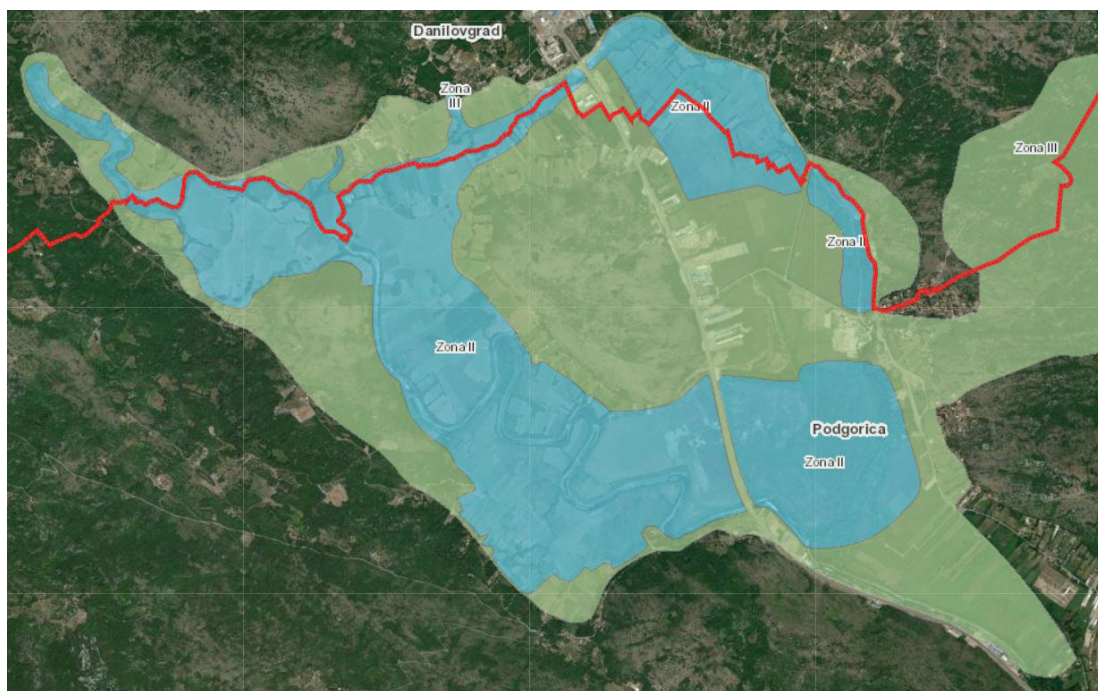

Foto 1: Obuhvat lokaliteta

**Analiza trenutne situacije
u pogledu formalne zaštite
lokaliteta i uspostavljanja
organa upravljanja
Parkom prirode “Rijeka
Zeta” u dvije opštine,
Podgorici i Danilovgradu**

U Parku prirode “Rijeka Zeta” 80, 80% teritorije pripada Opštini Danilovgrad, a 19,20% Opštini Podgorica.

Mareza i Lužnica su dio Parka prirode „Rijeka Zeta“. Odluka o proglašenju Parka je usvojena 19.11.2019. godine na XI sjednici Skupštine Opštine Danilovgrad, dok je Skupština Glavnog Grada Podgorica tu Odluku donijela 28.11.2019. godine. Nakon toga je Vlada Crne Gore 18.12.2019. godine donijela Odluku o proglašenju Parka prirode “Rijeka Zeta”. Time je rijeka Donja Zeta zajedno sa okolnim ravničarskim područjem zvanično postala zaštićeno prirodno dobro. Uslijedilo je osnivanje Društva sa ograničenom odgovornošću “Rijeka Zeta”⁵, koje nije upisano u Centralni registar privrednih subjekata⁶.

Prema Zakonu o zaštiti prirode⁷ zaštićena područja koja se nalaze na teritoriji više od jedne opštine proglašava Vlada. Iz tog razloga je Odluku o proglašenju Parka prirode „Rijeka Zeta“⁸ usvojila je Vlada i za privremene upravljače imenovala lokalne sekretarijate nadležne za pitanja životne sredine iz obije opštine.

Za uspješno upravljanje svakim zaštićenim područjem i postizanja ciljeva zaštite potrebno je uspostaviti i odgovarajuću upravljačku strukturu sa kadrom tehnički opremljenim i edukovanim za poslove zaštite prirode, ali i održive prakse korištenja prirodnih resursa koja će, uz dobru saradnju i interakciju sa lokalnom zajednicom donositi benefite i predstavljati okosnicu budućeg lokalnog ruralnog razvoja.

Za efikasno upravljanje ovim Parkom lokalne samouprave Danilovgrada i Podgorice trebaju da dogovore model saradnje koji će omogućiti zajedničko upravljanje. Članom 7 Odluke o proglašenju Parka prirode „Rijeka Zeta“ definisano je da će Parkom prirode upravljati privredno društvo koje osnivaju lokalne samouprave Danilovgrad i Podgorica. Podgorica već ima od ranije osnovanu Agenciju za upravljanje zaštićenim područjima Podgorice, dok je Skupština Opštine Danilovgrad donijela Odluku o osnivanju Društva sa ograničenom odgovornošću „Park prirode Rijeka Zeta“ i istom utvrdila da su osnivači Društva Opština Danilovgrad i Glavni Grad Podgorica.

Donošenjem Odluke o davanju saglasnosti na Odluku o osnivanju Društva sa ograničenom odgovornošću „Park prirode Rijeka Zeta“, Glavni grad se saglasio sa tekstom gore navedene odluke i istovremeno potvrdio ulogu osnivača ovog privrednog društva, čime je u ispoštovao odredbe člana 7 Odluke o proglašenju Parka prirode “Rijeka Zeta“.

Pri tome, predmetnom Odlukom propisano je da će Društvo sa ograničenom odgovornošću „Park prirode Rijeka Zeta“ i Društvo sa ograničenom odgovornošću “Agencija za upravljanje zaštićenim područjima Glavnog grada”, zaključiti poseban ugovor, u cilju bližeg uređenja uslova i načina obavljanja poslova upravljanja ovim zaštićenim područjem.

5 Odlukom koja je objavljena u "Službenom listu Crne Gore - opštinski propisi", br. 6/20 od 13.02.2020. godine;

6 Pristupljeno <http://www.pretraga.crps.me:8083/Home/TraziSubmit>, dana 29. februara 2024. godine u 13:36h

7 "Službeni list Crne Gore", br. 054/16 od 15.08.2016

8 "Službeni list CG", br. 69/2019 od 18.12.2019. godine

Shodno Odluci o proglašenju Parka prirode "Rijeka Zeta" u 2020. godine je trebalo oformiti upravljačko tijelo i donijeti plan i program upravljanja parkom.

Umjesto toga Glavni grad se dopisom⁹ obratio Ministarstvu održivog razvoja i turizma radi podrške implementaciji člana 7 stav 1 Odluke o proglašenju Parka prirode „Rijeka Zeta“¹⁰, na šta je Ministarstvo odgovorilo 27. maja 2020. godine¹¹ da zaštićenim područjem formalno pravno može upravljati samo jedan upravljač, tj. privredno društvo koje osnuju Opština Danilovgrad i Glavni grad Podgorica. Ističu da ne može Agencija za upravljanje zaštićenim područjima Glavnog grada, umjesto Glavnog grada biti osnivač preduzeća koje bi upravljalo Parkom prirode "Rijeka Zeta", ali da nije sporno da se potpiše Ugovor o prenošenju poslova Agenciji jer na taj način Glavni grad ostaje osnivač privrednog društva, te je potrebno da se predmetnim Ugovorom bliže definišu uslovi i način upravljanja Parkom prirode između Glavnog grada, na način da njegovim dijelom teritorije Parka upravlja Agencija, i Opštine Danilovgrad, koja bi upravljala svojim dijelom teritorije Parka. Članove organa upravljanja može da imenuje samo Osnivač, tj. Skupština Glavnog grada i Skupština opštine Danilovgrad.

Nakon toga, Opština Danilovgrad¹² i Glavni grad Podgorica¹³ obratili su se Ministarstvu ekologije, prostornog planiranja i urbanizma inicijativom za izmjenu Odluke o proglašenju Parka prirode „Rijeka Zeta“¹⁴ na način da Parkom prirode upravlja Agencija za upravljanje zaštićenim područjima Glavnog grada i privredno društvo koje osniva Opština Danilovgrad, a da Glavni grad Podgorica i Opština Danilovgrad zaključe poseban sporazum kojim se bliže uređuje upravljanje Parkom prirode. Izmjenom Odluke Glavni grad Podgorica i Opština Danilovgrad ne bi imali više obavezu osnivanja zajedničkog privrednog društva za upravljanje ovim područjem.

Ministarstvo ekologije, prostornog planiranja i urbanizma¹⁵ dalo je odgovor na gorenavedeni dopis i ukazalo da navedeno rješenje nije svrsishodno, niti zakonito, jer se neko područje proglašava zaštićenim kao cjelovito, da se imenuje jedan upravljač, donosi Plan upravljanja, Godišnji program upravljanja, Finansijski plan zaštite i razvoja, kao osnove za upravljanje prostorom kao cjelovitim područjem.

Opština Danilovgrad, dopisom Glavnom gradu Podgorica¹⁶ inicira izmjenu Odluke o osnivanju Društva sa ograničenom odgovornošću Parka prirode „Rijeka Zeta“¹⁷. U oktobru 2021. godine Skupština Glavnog grada je donijela Odluku o davanju saglasnosti na Odluku o izmjenama i dopunama Odluke o osnivanju Društva sa ograničenom odgovornošću Parka prirode „Rijeka Zeta“¹⁸.

Međutim, ova odluka nije realizovana i u novembru 2023. godine Skupština

9 br. 01-018/20-2207

10 "Sl. list CG", br. 69/19

11 dopis br. 12-671/3

12 dopisom br. 01-322/21-516, od 07.04.2021.

13 dopisom br. 01-018/21-2662, od 12.04.2021.

14 "Sl. list CG", br. 69/19

15 dopisom br. 01-270/6 od 19. maja 2021. godine

16 br. 01-322/21-1457/1, od 28. septembra 2021. godine

17 „Sl.list CG“, br. 6/20

18 objavljena u „Sl. listu CG –opštinski propisi“, br. 23/21

Opštine Danilovgrad usvojila je novu Odluku o osnivanju Društva sa ograničenom odgovornošću "Park prirode rijeka Zeta"¹⁹, čime je i poništena prethodna odluka. Nakon Danilovgrada i Skupština Glavnog grada Podgorica je u decembru 2023. godine usvojila Odluku o davanju saglasnosti na Odluku o osnivanju Društva sa ograničenom odgovornošću "Park prirode rijeka Zeta"²⁰. Članom 24 ove Odluke predviđeno je da predsjednik Opštine Danilovgrad i gradonačelnica Glavnog grada u roku od 30 dana od dana njenog stupanja na snagu zaključe Ugovor o pravima i obavezama osnivača Društva sa ograničenom odgovornošću "Park prirode rijeka Zeta", čime bi se uredio način funkcionisanja i omogućilo zajedničko upravljanje na području ovog Parka. Do momenta finalizacije ovog izvještaja ta obaveza još uvijek nije realizovana.

Za uspješno upravljanje svakim zaštićenim područjem potrebno je uspostaviti i odgovarajuću upravljačku strukturu sa kadrom tehnički opremljenim i edukovanim za poslove zaštite prirode, ali i održive prakse korištenja prirodnih resursa koja će, uz dobru saradnju i interakciju sa lokalnom zajednicom, donositi benefite i predstavljati okosnicu budućeg lokalnog ruralnog razvoja.

Nepostojanje funkcionalne upravljačke strukture za Park prirode „Rijeka Zeta“ za sobom povlači druge probleme. Naime, shodno Zakonu o zaštiti prirode²¹ upravljač zaštićenog područja je u obavezi da donese Plan upravljanja kao ključni dokument za efikasno upravljanje svakim zaštićenim područjem. Shodno članu 15 Odluke o proglašenju Parka, Plan upravljanja je trebao biti donešen u roku od šest mjeseci od dana proglašenja Parka prirode. Pored toga, definisano je i da će godišnji program upravljanja upravljač donijeti u roku od tri mjeseca od dana donošenja Plana upravljanja.

Plan upravljanja donosi se na period od pet godina, a sprovodi se na osnovu godišnjeg programa upravljanja. Godišnji program upravljanja izrađuje i donosi upravljač, uz saglasnost Ministarstva, odnosno nadležnog organa lokalne uprave. Kako je članom 58 Zakona o zaštiti prirode definisano da Plan upravljanja za park prirode, spomenik prirode i predio izuzetnih odlika koji se nalaze na području dvije i više jedinica lokalne samouprave donosi Ministarstvo, tako i izvještaj o realizaciji godišnjeg programa upravljanja upravljač dostavlja Ministarstvu do 30. novembra tekuće godine za narednu godinu.

Bez strateškog okvira kakav je Plan upravljanja, definisanja aktivnosti zaštite, razvoja i korištenja zaštićenog područja, nije moguće obezbijediti ostvarivanje ciljeva područja i njegove efikasne zaštite.

Kao još jedna od posljedica nepostojanja funkcionalnog upravljača Parka prirode „Rijeka Zeta“ je izostanak organizovanog monitoringa ključnih vrsta i staništa, uspostavljanje biodiverzitetkih baza podataka, kao i kreiranje i sprovođenje mjera zaštite i revitalizacije.

19 "Sl. list CG - opštinski propisi" br. 55/23

20 "Sl. list CG - opštinski propisi" br. 66/23

21 "Službeni list Crne Gore", br. 054/16 od 15.08.2016

Odsustvo fizičke zaštite u zaštićenim područjima otvara put za porast nelegalne aktivnosti i pritisaka na biodiverzitet i prirodne vrijednosti parka (zagađenja, komunalni otpad, neplanska gradnja, krivolov i dr.) o čemu će biti više riječi u nastavku izvještaja.

Odlukom o proglašenju ovog zaštićenog područja za privremene upravljače imenovani su Sekretarijati zaduženi za poslove zaštite životne sredine obije Opštine. Međutim, ovi organi lokalne uprave nemaju kapaciteta da organizuju fizičku zaštitu područja. Stoga Agencija za upravljanje zaštićenim područjima Podgorice iako nije formalno upravljač ovog područja u okviru svojih kapaciteta organizuje redovne obilaske područja Mareze i Lužnice na dijelu koje pripada teritoriji Podgorice. Služba zaštite ovog lokalnog preduzeća u skladu sa trenutnim kapacitetima sprovodi određene aktivnosti na praćenju i unapređenju biodiverziteta parka, kao što je postavljanje osam kućica za modrovrane na lokaciji Lužnice. Ova aktivnost je realizovana u saradnji sa Centrom za zaštitu i proučavanje ptica u toku 2023. godine.

Foto 2: Kućica za modrovrane na lokaciji Lužnice

Osim toga Agencija je krajem prošle godine na tri lokacije postavila signalizaciju kojom se označava ulazak u Park prirode „Rijeka Zeta“ iz pravca Podgorice.

Kako zaštita područja sa sobom nosi i određene zabrane i ograničenja, komunikacija i saradnja sa lokalnom zajednicom i korisnicima područja se postavlja kao imperativ.

Sve analize efektivnosti zaštićenih područja ukazuju na to da nedostatak saradnje sa korisnicima negativno utiče na postizanje ciljeva zaštite. Zbog toga procesi uspostavljanja i upravljanja zaštićenim područjima moraju biti participativni, a dvosmjerna komunikacija je ključna za obezbjeđivanje dobrog upravljanja.

Budući da se u procesu proglašenja zaštićenog prostora ispustila prilika da se izgradi dobar odnos i povjerenje između upravljača i korisnika prostora, to za posljedicu ima nerazumijevanje vrijednosti područja i benefita lokalne zajednice. Kako više od četiri godine od proglašenja parka nije uspostavljena efikasna zaštita izostala je adekvatna saradnja, kako međusektorska tako i sa lokalnom zajednicom, pa je primjetno da se u lokalnoj zajednici sve više javljaju oponenti zaštićenog područja.

Stoga, od trenutka uspostavljanja efikasnog zajedničkog upravljača za cijelo područje Parka prirode „Rijeka Zeta“ posebnu pažnju treba

posveti kreiranju efikasnih kanala komunikacije i unaprjeđenju saradnje sa korisnicima prostora, ali i na jačanju kapaciteta upravljača, na razvoju lokalnih proizvoda zasnovanih na održivoj poljoprivredi i turizmu, kao i na razvoju i implementaciji edukativnih programa.

Pored unutrašnjih izazova za upravljanje Parkom i uslovi u sektoru zaštite prirode u Crnoj Gori ukazuju na sistemske probleme koji će uticati i na samo upravljanje Parkom.

Foto 3: Signalizacija na Marezi

Pregled pritisaka i prijetnji ekosistemu

3.1 Prirodne vrijednosti

Park prirode „Rijeka Zeta“ se nalazi u intenzivno naseljenom prostoru sa različitim oblicima njegovog korištenja i kao takav predstavlja specifičan riječni ekosistem koji je povezan sa okolnim prostorom, što ukazuje na zavisnost od ukupnog prostora i aktivnosti koje se dešavaju izvan zaštićenog područja često imaju snažne efekte i uticaje na Park.

Mareza i Lužnica smatraju se, u biološkom smislu, neraskidivim dijelom ekosistemske kompleksa Dolina rijeke Zete.

Blizina gradskog jezgra Podgorice uslovljava neadekvatan, neplanski urbani razvoj, a kao rezultat uzurpacije kvalitetnog poljoprivrednog zemljišta, šumskih i vodnih ekosistema, dolazi do konflikata u korišćenju prostora sa stanovišta zaštite, uređivanja predjela, prirodnih bogatstava i sl.²² Ovakvi ataci na prostor najprisutniji su u području Veljeg Brda i Mareze, dok je situacija na području Lužnice bolja.

Znanje o biodiverzitetu ovog područja je vrlo ograničeno. Za potrebe izrade Studije zaštite za uspostavljanje Parka prirode „Rijeka Zeta“, za Marezu su korišteni podaci ornitološke stanice Mareza – istraživanje koje je Centar za zaštitu i proučavanje ptica radio tokom 2019. godine, kao i rezultati prstenovanja ptica na istom lokalitetu. Osim toga, novija istraživanja su pokrenuta tokom uspostavljanja Natura 2000 mreže u Crnoj Gori. Istraživanja se uglavnom svode na identifikaciju prisustva određenih taksona i staništa na istraživanim lokalitetima, ali podaci o rasprostranjenosti, stanju populacija i staništa i njihovoj dinamici i trendovima nedostaju. Uređen program monitoringa biodiverziteta na ovom prostoru trenutno ne postoji, a treba ga uspostaviti budućim planom upravljanja. Prstenovanje ptica koje realizuje CZIP može se smatrati jednim vidom monitoringa, odnosno praćenja stanja određenih ptičjih vrsta.

Postojanje adekvatnih podataka neophodno je za donošenje efektivnih mjera i aktivnosti na zaštiti, kao i za praćenje uspješnosti njihovog sprovođenja.

Mareza predstavlja jednu od šest riječnih dolina na teritoriji opštine Podgorica. Iako je ovo područje pod velikim pritiskom zbog bespravni deponija, krivolova, ilegalne sječe i ilegalne gradnje, Mareza je i dalje zadržala svoju vitalnost i u dobroj mjeri sačuvala značaj kada je bogatstvo biodiverziteta u pitanju.

Region Glavnog grada naseljavaju 43 vrste sisara (od kojih se 27 nalazi na listi nacionalno ili međunarodno zaštićenih vrsta). Za područje Mareze, konkretni podaci se odnose na pećinu Magaru, u kojoj su registrovane 4 vrste slijepih miševa (svi su zaštićeni u Crnoj Gori): *Myotis blythii oxygnathus*, *Rhinolophus hipposideros*, *Rhinolophus blasii* i *Rhinolophus ferrumequinum* (osim nacionalnog, sve ove vrste imaju i međunarodni status zaštite: Bonn (Eurobats), Bernska konvencija, Habitat Direktiva, Aneks II i IV). Pećina je zakonom zaštićen prirodni objekat, i ne nalazi se u bližoj okolini predmetne lokacije. Osim slijepih miševa (*Chiroptera*), od sitnijih sisara ovdje

22 LSL Mareza

su prisutni glodari (pacov, miševi), jež (fam. *Erinaceinae*). Staništa krupnijih sisara nalaze se u široj okolini Mareze (divlja svinja, lisica, zec i druge vrste).

Mareza je predmet istraživanja ornitologa posljednjih godina tokom kojih su se sprovodile aktivnosti prstenovanja pri čemu je uspostavljen određen kontinuitet i tradicija počevši od 2014. godine u organizaciji Centra za zaštitu i proučavanje ptica. Pored toga, Mareza je bila obuhvaćena i popisom ptica gnjezdarica za potrebe izrade drugog Evropskog atlasa ptica gnjezdarica (EBBA 2), tokom 2013. godine. Kao važan lokalitet za ptice Mareza je prepoznata i kroz projekat „Uspostavljanja mreže Natura 2000 u Crnoj Gori“ i ulazi u granice predloženog pSPA Bjelopavlići (Rubinić B., 2018). Za područje Mareze u dostupnoj literaturi i prostorno-planskim dokumentima navodi se prisustvo kopnenih močvara koje su značajna staništa određenih vrsta ptica.

U okviru projekta “Edukativna stanica Mareza”, koji je podržan u okviru Regionalnog programa lokalne demokratije na Zapadnom Balkanu (ReLOaD), koji finansira Evropska unija (EU), a sprovodi Program Ujedinjenih nacija za razvoj (UNDP). Centar za zaštitu i proučavanje ptica je u toku 2019. godine sproveo opsežna istraživanja ornitofaune na ovom području.

Tokom istraživanja na projektu zabilježeno je ukupno 114 vrsta ptica. Monitoringom je zabilježeno 106 vrsta, dok je na prstenovanju registrovano 26 vrsta ptica. Registrovana je 23 vrsta sa Aneksa I Ptičije direktive.

Mareza predstavlja značajan prostor za ptice bilo da se posmatra aspekt migracije, gniježđenja ili lokalnog lutanja i ishrane. Pozicija Mareze između glavnog grada Podgorice, Bjelopavličke ravnice koja bilježi širenje mreže naselja, puteva i industrijske zone trpi pritisak, ali svojom jedinstvenošću i prirodnim bogatstvom poziva na očuvanje i unapređenje stanja obzirom na ranije ljudske intervencije. Dio je oblasti Bjelopavlića, regije za koju podaci od proteklih godina pokazuju da se definitivno radi o uskom grlu za migracije (bottleneck) posebno kada su u pitanju ptice grabljivice, ali svakako i brojne vrste šljukarica i ostalih ptica močvarnih i vodenih staništa, kao i pjevačica. Nalazi se i na jadranskom koridoru za migraciju ptica (Adriatic flyway) koji na svom dijelu trpi pritiske i posljedice povodom nestajanja staništa kao što je Mareza. Po izvještaju Ramsara upravo su močvare najugroženija staništa na svijetu, čak više i od tropskih šuma.

Na Marezi (i Matici) registrovano je pet vrsta vodozemaca: *Hyla arborea*, *Bufo bufo*, *Pelophylax ridibundus*, *Rana dalmatina* (žabe) i *Triturus macedonicus* (triton) (sve vrste su zakonom zaštićene u Crnoj Gori). Od gmizavaca registrovani su: gušteri (*Algyroides nigropunctatus*, *Pseudopus apodus*, *Podarcis muralis*, *Podarcis melisellensis*, *Lacerta trilineata*, *Lacerta viridis*, *Anguis fragilis*), zmije (*Platyiceps najadum*, *Natrix tessellata*, *Natrix natrix*, *Vipera ammodytes*, *Malplon insignitus*, *Zamenis situla*, *Telescopus falax*, *Elaphe quatuorlineata*, *Hierophys gemonensis*, *Dolichophis caspius*) – osim poskoka, *Vipera ammodytes*, sve su zaštićene u Crnoj Gori, a dio njih ima i status međunarodne zaštite, i kornjače (*Testudo hermannii*, *Emys orbicularis*).

Među beskičmenjacima, najbrojniji su insekti. Plavne šume i zamočvarena staništa koja su prisutna na Marezi, važna su staništa za: *Odonata*, *Plecoptera*, *Ephemeroptera*

i *Lepidoptera*. Na području Mareze registrovane su sljedeće vrste beskičmenjaka koje imaju status značajnih vrsta: *Aglais io* (IUCN, LC), *Anthocharis cardamines* (IUCN, NE), *Argynnis adippe* (IUCN, LC), *Aricia agestis* (IUCN, LC), *Brenthis hecate* (IUCN, LC), *Coenagrion tenellum* (IUCN, NE), *Colias crocea* (IUCN, LC), *Carcharodus alceae* (IUCN, LC), *Euchloe ausonia* (IUCN, LC), *Euphydryas aurinia* (IUCN, LC), *Gonepteryx rhamni* (IUCN, LC), *Hipparchia fagi* (IUCN, NT), *Iphiclides podalirius* (IUCN, LC; vrsta je zaštićena zakonom u Crnoj Gori), *Libellula fulva* (IUCN, NE), *Limenitis reducta* (IUCN, LC), *Melitaea cinxia* (IUCN, LC), *Melitaea didyma* (IUCN, LC), *Nymphalis antiopa* (IUCN, LC), *Nymphalis polychloros* (IUCN, LC), *Orthetrum coerulescens* (IUCN, NE), *Papilio machaon* (IUCN, LC; vrsta je zaštićena zakonom u Crnoj Gori), *Phengaris arion* (IUCN, LC), *Pieris napi* (IUCN, LC), *Pieris rapae* (IUCN, LC), *Plebejus argyrognomon* (IUCN, LC), *Pontia chloridice* (IUCN, NE), *Pontia edusa* (IUCN, NE), *Polyommatus amandus* (IUCN, LC), *Pseudophilotes vicrama* (IUCN, NT), *Satyrium ilicis* (IUCN, LC), *Vanessa cardui* (IUCN, LC), *Zerynthia polyxena* (IUCN, LC).²³ Mareza je dio jadranskog koridora za migraciju ptica, ali se suočava sa povećanim pritiskom i opasnošću.

Na Marezi je konstatovano prisustvo očuvanih sastojina vegetacije vodenih i vlažnih staništa (plavne šume i šikare, vlažne livade, kanali) odnosno dva tipa staništa prepoznati u mreži NATURA 2000, kao: 3260 Vodeni tokovi sa vegetacijom vodenih ljutića (*Ranunculion fluitantis*, *Callitricho-Batrachion*) i 6420 Mediteranske visoke hidrofilne livade (*Molinio - Holoschoenion*).

Tip habitata 3260 Vodeni tokovi sa vegetacijom vodenih ljutića (*Ranunculion fluitantis*, *Callitricho-Batrachion*) - karakterističan je za vodene tokove od nizijskog do planinskog pojasa, sa submerznom ili flotantnom vegetacijom vodenih ljutića (*Ranunculion fluitantis* i *Callitricho-Batrachion*) i vodenih mahovina. Odlikuje ga nizak nivo vode u ljetnjem periodu. Na Marezi su zabilježeni reprezentativni lokaliteti sa ovim tipom staništa (N 42°28'06" E 19°11'22") i indikatorskim vrstama: *Ranunculus trichophyllus*, *Alisma plantago-aquatica* i *Callitriche* sp.

Drugi tip staništa, 6420 Mediteranske visoke hidrofilne livade (*Molinio-Holoschoenion*) definišu sljedeće vrste: *Agrostis stolonifera*, *Inula viscosa*, *Daucus carota*, *Cichorium intybus*, *Dianthus armeria*, *Genista tinctoria*, *Agromonia eupatoria*, *Ononis spinosa*, *Prunella vulgaris*, *Pulicaria dysenterica*, *Succisella petteri*, *Centaurea jacea*, *Holoschoenus vulgaris*, *Orchis laxiflora*.

Jedan od florističkih rariteta je *Succisella peteri* (Peterova preskočica) koja je na području Glavnog grada, osim na Marezi (N 42.4731556, E 19.1795755), registrovana samo još u Piperima. Na području Mareze registrovana je orhideja *Orchis laxiflora*, zakonom zaštićena u Crnoj Gori (N 42°27'48" E 19°11'13").²⁴

23 Lokalni akcioni plan biodiverziteta Glavnog grada

24 Lokalni akcioni plan biodiverziteta Glavnog grada

3.2 Namjena i korištenje prostora

Za Područje Mareze i Lužnice Prostorno-urbanističkim planom Podgorice²⁵, je planirano sljedeće: „Sportsko-rekreativna i poslovna zona. Izgradnja akva-parka, otvorenih bazena, sportskih terena i ugostiteljskih djelatnosti. Uz saobraćajnicu se planira mješovita namjena. Realizacija je moguća i direktno iz Plana, uz prethodnu razradu idejnog arhitektonsko-urbanističkog rješenja.“ Prema tabeli 10.4 “Pregled državnih planskih dokumenata, urbanističkih projekata i lokalnih studija lokacija za ovaj prostor su planirane sljedeće namjene površina i sadržaji: „sportsko-rekreativna i poslovna zona; izgradnja akva-parka, otvorenih bazena, sportskih terena i ugostiteljskih djelatnosti. Uz saobraćajnicu se planira “mješovita namjena“. Takođe, u manjem obimu se nalaze i poljoprivredne površine.

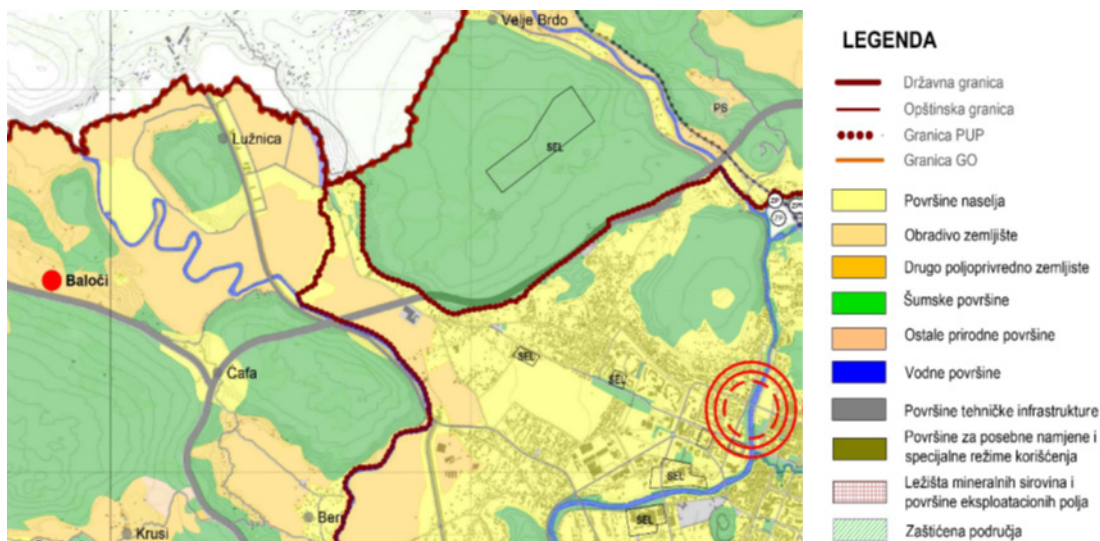

Foto br. 4: Karta “Namjena površina – opšte kategorije” (PUP, Podgorice, 2014)

U zoni Mareze, koja se nalazi neposredno do granice Generalne urbanističke razrade Podgorice je predviđena izrada nekoliko lokalnih studija lokacija.

Lokalnom studijom lokacije „Lužnica golf“ predviđena je razrada terena za golf sa pratećim sadržajima na Veljem Brdu (Lužnica) kao jedinstvena funkcionalna i prostorna cjelina, površine od minimum 50 ha.

Lokalnom studijom lokacije „Zoološki vrt“ predviđena je razrada prostora za zoološki vrt sa svim potrebnim sadržajima u podnožju brda Lužnica.

²⁵ „Službeni list CG – opštinski propisi“, broj 06/14

Lokalnom studijom lokacije „Fabrika vode Mareza“ predviđena je razrada sistema za preradu vode u kontaktnom području vodoizvorišne zone Mareza. Lokacija je odabrana tako da ne ugrožava postojeće vodoizvorište, a da bude dovoljno blizu kako bi se obezbijedio optimalan način organizacije zahvata, flaširanja i distribucije vode za piće. Lokacija se cjevovodom priključuje na odabrano izvorište. Nalazi se neposredno uz postojeću saobraćajnicu koju treba adekvatno rekonstruisati. Uz tu saobraćajnicu će se obezbijediti i ostalo infrastrukturno opremanje (energetika, telekomunikacije i dr.)

Lokalnom studijom lokacije „Petlja Zelenika“ i „Petlja Farmaci“ predviđene su zone mješovite namjene koje su u stvari servisne zone oko petlji.

Prostorno - urbanistički plan takođe navodi da se na “prostoru uz rijeku Sitnicu, Velje Brdo i izvorište Mareza, kao i dijelu koji pripada teritoriji opštine Danilovgrad, ističu hidrološki fenomeni koji, zajedno sa vegetacijskim kompleksom i vidikovcima, predstavljaju specijalni oblik zaštite prirode označen kao predio posebnih prirodnih vrijednosti.“ Navodi se da je Marezu, kao izvorište Podgorice, potrebno zaštititi i uređivati kao zonu rekreacije, bez povređivanja prirodnih i pejzažnih kvaliteta. Za ovaj prostor je predviđena i izrada prostornog plana područja posebne namjene, koji bi osim podgoričke obuhvatio i dio danilovgradske opštine.

Međutim, ovo područja je 2019. godine zaštićeno kao dio Parka prirode “Rijeka Zeta” za zonama zaštite II i III.

Zona zaštite II - aktivni režim zaštite, sprovodi se na zaštićenom području u kome su djelimično izmijenjene osobine prirodnih staništa, ali ne do nivoa da ugrožavaju njihov ekološki značaj, uključujući vrijedne predjele i objekte geonasljeđa.

U zoni zaštite II sa aktivnim režimom zaštite mogu se:

- sprovoditi intervencije u cilju restauracije, revitalizacije i ukupnog unaprjeđenja zaštićenog područja;
- vršiti kontrolisano korišćenje prirodnih resursa, bez posljedica po primarne vrijednosti njihovih prirodnih staništa, populacija, ekosistema, obilježja predjela i objekata geonasljeđa.

Studija zaštite za Park prirode “Rijeka Zeta” definiše da je u ovoj zoni dozvoljena poljoprivredna proizvodnja koja ne umanjuje već unapređuje stanje vode, zemljišta i biodiverziteta. Takođe u ovoj zoni su prihvatljive rekreativne i turističke aktivnosti koje ne remete stanje ekosistema. U ovoj zoni nije dozvoljen lov, sječa šume i gradnja, a ribolov će biti zabranjen u trajanju od tri godine.

U zoni zaštite III sa režimom održivog korišćenja mogu se:

- sprovoditi intervencije u cilju restauracije, revitalizacije i ukupnog unaprjeđenja zaštićenog područja;
- razvijati naselja i prateću infrastrukturu u mjeri u kojoj se ne izaziva narušavanje osnovnih vrijednosti područja;
- vršiti radovi na uređenju objekata kulturno-istorijskog nasljeđa i tradicionalne gradnje;

- sprovoditi očuvanja tradicionalnih djelatnosti lokalnog stanovništva; selektivno i ograničeno koristiti prirodni resursi.

Treća zona parka obuhvata ekosistemske cjeline koje se nalazi u prostoru između rijeke Mareze, rijeke Matice i Sitnicu u Lužnici. Upravljanje je regulisano Prostorno-urbanističkim planom opštine Danilovgrad i Glavnog grada Podgorica uz eksplicitnu primjenu standarda zaštite životne sredine i prirode kako se ne bi narušilo već poboljšalo biološko stanje parka prirode. Istraživanja su pokazala da je potrebno raditi monitoring lovnih vrsta i njihovih staništa na području čitavog parka, pa samim tim i na ovom području. Nalazi ovog monitoringa treba da daju smjernice za režim lova u svim biogeografskim cjelinama treće zone.

Studija zaštite takođe prepoznaje proširenje puta Podgorica - Danilovgrad, renoviranje postojećeg puta preko Mareze i fabriku vode na jednoj od parcela na Marezi kao projekte koji su ranije planirani i za koje postoje jasne indicije da će se realizovati, te, iako će imati uticaja na zaštićeni objekat prirode, nema smetnji, u smislu ove studije, da budu i realizovane.

Izgradnja golft terena u Lužnici, a koja je planirana Strategijom razvoja golfa u Crnoj Gori, a za koju je predviđena izgradnja LSL "Lužnica- golf", shodno Studiji zaštite ne može biti moguća zbog, velikog uticaja na životnu sredinu kako kao konzumenta vode, tako i po upotrebi pesticida. Golf teren planiran je u predloženoj II zoni zaštite.

Studija zaštite za ovo zaštićeno područje konstatuje da je "nakon tri godine od osnivanja upravljačkog tijela potrebno: uraditi analizu uspjehnosti moratorijuma ribolova, monitoring faune riba, praćenje stanja indikatorskih vrsta, osjetljivih zaštićenih biljnih staništa i praćenja opšteg stanja stanja životne sredine izvršiti reviziju zona zaštite i režima upravljanja parkom prirode."

U dijelu mjera i ograničenja Studija zaštite predlaže da se izvrši revizija lovišta Podgorica i Danilovgrad i trajno ukine lov na ptice nakon tri godine od uspostavljanja upravljačkog tijela, saglasno direktivama Evropske Unije (Direktiva o staništima i Direktiva o pticama) na osnovu kojih se uspostavlja Natura 2000 mreža. Takođe predlaže zabranu lova u zoni I i II, a shodno Zakonu o zaštiti prirode.

Prema Studiji zaštite potrebno je strogo kontrolisati ilegalno korištenje vabilica za prepelicu tokom jesenje seobe te krivolov u dolini Zete, Sitnice i Mareze tokom prolječne seobe. Ovo drugo iz razloga što je dolina rijeke Zete od posebnog značaja za migraciju pa bi svako uznemiravanje ptica dodatno osporavalo ili usporavalo seobu (a što je zabranjeno Direktivom o pticama EU).

Takođe, navodi se da je prostorne planove obije opštine, a koji ističu 2020. godine, potrebno prilagoditi rješenjima Studije zaštite.

Kako upravljač ovim područjem nije funkcionalno uspostavljen već više od četiri godine od proglašenja zaštićenog područja mjere i preporuke iz Studije zaštite nijesu realizovane, sa izuzetkom prilagođavanja PUP-a Podgorica. Naime, Glavni grad Podgorica je krajem 2020. godine Odlukom o izradi izmjena i dopuna Prostorno-urbanističkog plana Glavnog grada Podgorice, između ostalog, zabranio gradnju u zahvatu zone zaštite II, na teritoriji Glavnog grada Podgorice, u skladu sa Odlukom

o proglašenju parka prirode “Rijeka Zeta” (“Službeni list CG”, broj 69/19). Međutim, Opština Danilovgrad na čijoj teritoriji se većinski nalazi Park nije donijela takvu odluku.

Mareza je i vodoizvorište koje se koristi za potrebe javnog vodosnabdijevanja u Glavnom gradu Podgorica. Oko 60% stanovništva se snabdijeva sa Mareze, koja ima širu zonu zaštite, užu zonu zaštite i zonu neposredne zaštite. ali oko kojih je intenzivirana urbanizacija bez adekvatne komunalne infrastrukture.

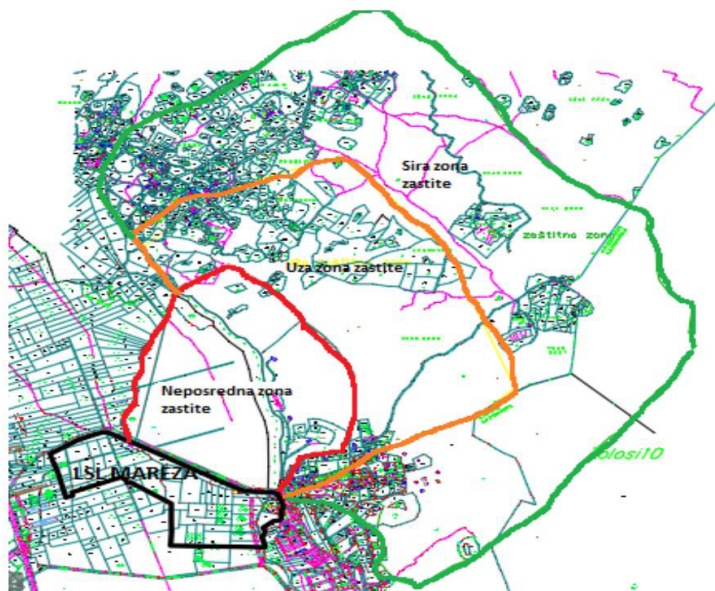

Foto br. 5: Zone sanitarne zaštite za vodoizvorište Mareza²⁶

3.3 Pritisci

Kao generalne primjedbe u sistemu zaštite prirode prepoznaju se: nejasne nadležnosti, nedostatak ljudskih kapaciteta, kako u broju zaposlenih tako i u stepenu specifičnih znanja potrebnih za oblast zaštite prirode, nedostatak svijesti o značaju potpunog funkcionisanja zaštićenog prirodnog dobra, nepotpuna primjena propisa od strane tužilaštva i sudstva, što rezultira jako malim brojem procesuiranih prijava iz ovog domena i neadekvatnim kaznama.

Uspostavljanje službe zaštite neophodno je za stvaranje uslova za realizaciju prioritetnih aktivnosti, a to su: analiza stanja životne sredine, uspostavljanje monitoringa prioritetnih vrsta i staništa, uspostavljanje baza podataka kao i kreiranje mjera zaštite i revitalizacije. Paralelno sa ovim potrebno je raditi na smanjenju ili eliminisanju i drugih identifikovanih pritisaka na biodiverzitet i prirodne vrijednosti parka (zagađenja, komunalni otpad, neplanska gradnja i nasipanje zemljišta, krivolov, klimatske

.....
26 LSL Mareza

promjene, gubitak vrsta i staništa).

Prirodne vrijednosti lokaliteta Mareza i Lužnica, kako biodiverzitetne tako i pejzažne, ugrožene su direktnim pritiscima. Na ovom području su konstatovani značajni antropogeni uticaji.

Direktni pritisci koji ugrožavaju biodiverzitet i ekosisteme Parka prirode Rijeka Zeta su:

- Zagađenje vode i zemljišta;
- Krivolov;
- Nelegalno odlaganje komunalnog i građevinskog otpada;
- Neodrživa i neplanska gradnja i nasipanje zemljišta.

3.3.1. Zagađenje vode i zemljišta

Kada je u pitanju zagađenje vodnih tokova i zemljišta koje je evidentirano u toku izrade Studije zaštite za Park prirode „Rijeka Zeta“ ono je karakteristično prvenstveno za rijeku Zetu budući da se identifikovani veliki zagađivači nalaze upravo u blizini te rijeke. Sa tog aspekta područje Mareze i Lužnice je na neki način pošteđeno te vrste zagađenja. Stoga se može reći da zagađenja u ovom dijelu prvenstveno potiču od poljoprivrednih aktivnosti, spiranjem materija sa poljoprivrednih površina. Korišćenje vještačkih đubriva, zaštitnih sredstava i biostimulatora dovodi do njihovog spiranja sa poljoprivrednih površina i isti dospijevaju u površinske i podzemne vode, a poljoprivredni proizvođači, usljed nedostatka svijesti, viškove tih sredstava odlažu direktno u prirodna staništa – najčešće u najbliže jaruge ili kanale, gdje se povećava njihova koncentracija i time doprinosi njihovom negativnom uticaju. Osim upotrebe hemijskih sredstava i otpad životinjskog porijekla se ne tretira adekvatno i na taj način doprinosi zagađenju.

Za potrebe projekta rekonstrukcije magistralnog puta Podgorica – Danilovgrad rađena je Strateška procjena uticaja na životnu sredinu. Dokument konstatuje da ne postoje podaci o nultom stanju za četiri manje rijeke (Sušica, Matica, Sitnica i Mareza) dok se mjerenje kvaliteta vode rijeke Zete vrši u sklopu redovnog državnog monitoringa, pomoću fiksnih monitoring stanica.

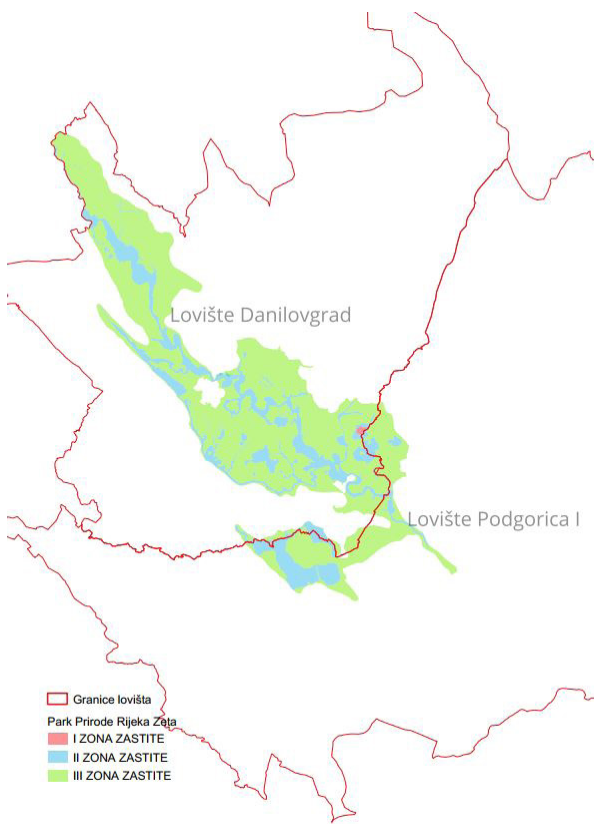
3.3.2. Krivolov

Krivolov je nelegalan način lova, najčešće počinjen od strane lovaca sa važećom lovnom dozvolom za tekuću sezonu, tokom kojeg se lovne vrste ptica ubijaju izvan propisane lovne sezone odnosno nelovnim danima ili pomoću nedozvoljenih sredstava kao što su automatske i polu-automatske puške, plastične i elektronske vabilice.

Shodno Studiji zaštite za Park prirode „Rijeka Zeta“ i Odluci o proglašenju u zoni II lov nije dozvoljen, dok je u zoni III dozvoljen u skladu sa propisima. Takođe, član 6

Odluke o proglašenju Parka prirode «Rijeka Zeta», na teritoriji Parka prirode, između ostalog, zabranjuje hvatanje, odnosno ubijanje i uznemiravanje divljih vrsta životinja, uništavanje ili izmiještanje gnijezda ili legla i jaja naročito u vrijeme razmnožavanja, podizanja mladih, migracije, hibernacije u zoni zaštite I i II.

Područje Parka prirode „Rijeka Zeta“ na dijelu danilovgradske opštine preklapa se sa Lovištem Danilovgrad čije granice prate administrativne granice opštine. Ovim lovištem gazduje D.O.O za uzgoj, zaštitu i lov divljači i riba Danilovgrad. Područje Mareze i Lužnice na teritoriji Podgorice pripada Lovištu Podgorica I, kojim upravlja Lovačka organizacija „Podgorica“.

Korisnici lovišta su obavezni da donose i sprovode lovne osnove i na osnovu njih godišnje lovne planove. Oni su takođe dužni da organizuju lovočuvarsku službu, čija je obaveza da unutar lovišta prate i prijavljuju slučajeve zloupotrebe i kršenja propisa.

Katastrom lovišta „Podgorica I“ za lovnu: 2023 /2024 godinu definisan je lovni zabran Lješkopolje – Čemovsko polje koji jednim dijelom obuhvata područje Mareze i Sitnice. Granica zabrana počinje od ušća rijeke Sitnice u Moraču, zatim nastavlja uzvodno rijekom Sitnicom i rijekom Maticom do najbližeg dijela Starog Ribnjaka (kota 31) i izlazi blizu ušća rijeke Trešanice u Maticu odakle skreće u pravcu sjeveroistoka do mosta na kanalu. Odatle granica nastavlja nizvodno Lješkopoljskim kanalom i produžava asvaltnim putem do puta za skretanje prema rasadniku Poljoprivrednog

instituta i ovim putem izlazi na magistralu Podgorica – Nikšić. Odatle granica kreće u pravcu Lješkopoljskog kanala i ovim kanalom ide do ušća u Moraču.

Shodno članu 66 Zakonu o divljači i lovstvu²⁷ divljač je zabranjeno loviti upotrebom reflektora (farova), baklji i drugih svjetlosnih izvora, ogledala, korišćenjem zvučnih mamaca, kao što su vabilice i magnetofoni, vještačkih i živih mamaca i omamljujućih sredstava.

Shodno članu 75 Zakona o zaštiti prirode²⁸ zabranjena je upotreba sredstava za hvatanje i ubijanje divljih vrsta životinja kojima se uznemiravaju njihove populacije

27 "Sl. list CG", br. 52/08 i 48/15

28 "Sl. list CG", br. 54/16 i 18/19

i ugrožavaju njihova staništa i koje mogu prouzrokovati njihovo lokalno nestajanje i zabranjeno je korišćenje metoda za široko i neselektivno hvatanje i ubijanje divljih vrsta životinja.

Shodno članu 1 Pravilnika o lovnim sezonama (“Sl. list CG”, br. 34/09, 48/09 i 60/10) određuje se lovna sezona za, između ostalog, pernatu divljač. Za prepelicu (*Coturnix coturnix L.*) je određena od 1. avgusta do 31. oktobra.

Nelegalno ubijanje ptica je problem koji je prisutan na predmetnom području. Problem je naročito izražen kada su u pitanju rijetke i zaštićene vrste, kao i migratorne vrste. Naročito vlažna staništa koja se nalaze na koridoru predstavljaju važna mjesta za odmor migratornih populacija, te odgovornost za njihovu zaštitu ima međunarodnu dimenziju. Zabrinjava i činjenica da je ovaj prostor dobrim dijelom proglašen lovnim zabranom, no i pored toga brojni su slučajevi krivolova, posebno na prepelicu (*Coturnix coturnix*) koja se i pored lova u lovnom zabranu, lovi i metodom koja je zakonom zabranjena – vabilicom. Vabilica je zvučni mamac koji imitira pjev ove ptice pri čemu ima doomet od nekoliko kilometara i ima ulogu da spusti veći broj ptica ove vrsta koja prelazi Marezu na svojoj migraciji ka Africi.

Centar za zaštitu i proučavanje ptica redovno vrši monitoring krivolova na ovom području. Zahvaljujući tome dokumentovani su sljedeći slučajevi krivolova na ovom predmetnom području:

Lov nedozvoljenim sredstvima (vabilice)					
2018.	2019.	2020.	2021.	2022.	2023.
8 ²⁹	0	3 ³⁰	2	/	/

Tabela br.1 : Broj vabilica koje su detektovane na ovom području u periodu 2018-2024.

Krivolov_ptice				
2019.	2020.	2021.	2022.	2023.
Par roda ³¹	Ždral ³²	/	Velika ušara ³³	/

Tabela br. 2: Vrste ptica ubijene u periodu od 2019-2023. godine

29 u periodu avgust-oktobar (tokom perioda lovne sezone na prepelice koja traje od 1. avgusta do 31. oktobra)

30 <https://www.vijesti.me/vijesti/drustvo/467873/czip-podnio-prijavu-nn-lica-buse-gume-zastitnicima-ptica>

31 CZIP: Ubijene rode sa Mareze (vijesti.me)

32 www.czip.me/aktuelno/687-zdral-zrtva-krivolova

33 Usmrćena velika ušara nadomak Podgorice (vijesti.me)

Centar za zaštitu i proučavanje ptica (CZIP) je podnio krivičnu prijavu³⁴ Centru bezbjednosti Podgorica, zbog lova zabranjenim sredstvima (vabilica za prepelice), shodno članu 255 Zakona o krivičnom postupku, a u vezi člana 309 Krivičnog zakonika i člana 66 Zakona o divljači i lovstvu, prilažući Zapisnik Lovačke organizacije Podgorica i fotografije sa terena koji se nalaze niže u tekstu.

LOVAČKA ORGANIZACIJA PODGORICA
 ORGANIZACIJA ZA UZGOJ, ZAŠTITU I LOV DIVLJACI
 Adresa: Bulevar revolucije 48, Podgorica
 Telefon: 020 242-213 Z.R. 550 - 2880 - 21

Koristiš lovšta i sjedišta: Lovačka Organizacija Podgorica Obrazac broj 1
 Mjesto lovšta: _____
 Broj: _____

ZAPISNIK
 o izvršenju pregleda: **0063**

Pregled i kontrola terena kodna broj: _____
 u Mareza časova _____ dana _____ godina
 Pregled pregleda i kontrola: Miroslav Alen Čizma i složenica u vabilicu
 Pregled izvrši: Miroslav Alen Čizma
 Pregled pravi: _____

u svojstvu _____
 Pločica o kontrolisanom lovu: _____
 Ime i prezime: _____
 rođen: _____ od oca _____ i majke _____
 mjesto i godišna _____ država _____
 stalno nastanjen u _____ adresa _____
 broj lične karte, odnosno jedinstvenog matičnog broja _____ funkcija _____
 lična karta izdata u _____

PREGLEDOM JE USTANOVLENO SLJEDEĆE:
Do 01.09.2019. obilaska terena u mjestu Mareza u lovstvu smo zatekli 16 nelegalno postavljeno vabilica izrađena od metala i na poblicu nisu zula žičani i aluzni.

Zaplenik je pročitani i na isti stranka ima - nema primjedbi: _____

Pregled završen u 08.10 časova. Ovaj zapisnik je sačinjen u tri istovjetna primjerka od kojih je jedan uručen stranci: _____
 (Potpis kontrolisanog lica) Miroslav Alen LOVODUVAR (potpis i broj legitimacije)

Foto br. 8: Nedozvoljena sredstva za lov pronađena na području Mareze i Lužnice

Foto br. 7: Nedozvoljena sredstva za lov pronađena na području Mareze i Lužnice

34 br. 115-9 od 09.09.2019. godine

Foto br. 9: Nedozvoljena sredstva za lov
pronađena na području Mareze i Lužnice

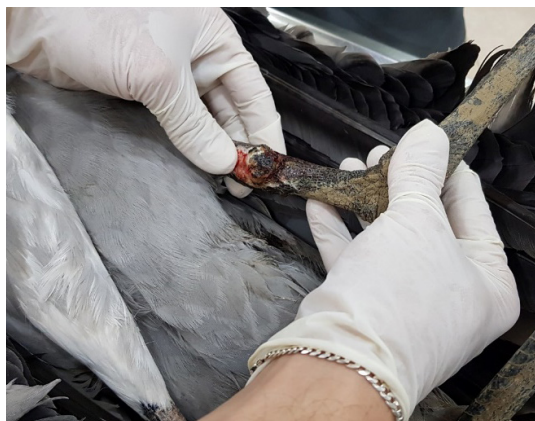

Foto br. 10: Ubijeni ždral

Foto br. 11: Ubijeni ždral

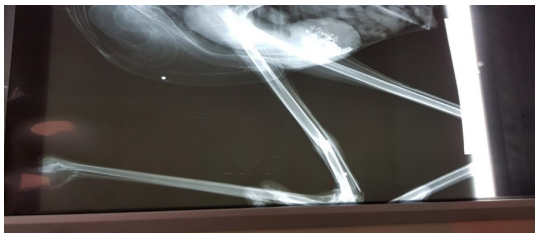

Foto br. 12: Rendgenski snimak ubijenog ždrala

Foto br. 13: Probušene gume CZIP-a tokom obilaska
lokacije Mareza i Lužnica

Foto br. 14: Probušene gume CZIP-a tokom
obilaska lokacije Mareza i Lužnica

3.3.3. Nelegalno odlaganje komunalnog i građevinskog otpada

Nelegalno odlaganje otpada na prostoru Mareze u blizini vodoizvorišta Mareza predstavlja ozbiljan problem. Na ovom lokalitetu je evidentan problem postojanja velikog broja neuređenih odlagališta, prvenstveno šuta i kabastog otpada, ali i uginulih životinja, koje lokalno stanovništvo, ali i građani koji ne žive na toj lokaciji ne odlaže na za to predviđene lokacije. Registrovana je velika količina otpada iz domaćinstava.

Nepropisno odlaganje otpada pripada setu zabranjenih aktivnosti u skladu sa člalom 24 Zakona o zaštiti prirode, koji propisuje da je u parku prirode zabranjeno vršiti radnje, aktivnosti i djelatnosti kojima se ugrožavaju obilježja, vrijednosti i uloga parka.

Takođe, Krivični zakonik Crne Gore propisuje krivična djela protiv životne sredine i uređenja prostora kao zagađenje životne sredine (član 303) i zagađenje životne sredine otpadom (član 303a). Isti predviđa kazne za one koji ne poštuju pomenute zakonske odredbe.

Foto br. 15 i 16: Akcija čišćenja nelegalnog odlagališta na lokalitetu Mareza³⁵

35 <https://www.facebook.com/zelenilo.me/posts/1013827986390333/>

Bespravna odlagališta imaju posebno negativan i štetan uticaj, direktno ugrožavajući živi svijet, okolna naselja, a negativno utiču i na kvalitet podzemnih voda i zemljišta, autohtonu vegetaciju.

Pored zagađenja nelegalne deponije narušavaju izgleda staništa, koje pripada dijelu područja Parka prirode. Naime, primjetan je trend probijanja puteva kroz vegetaciju kako bi se odložio građevinski otpad.

Foto br. 17: Probijanje puta (Google maps mart 2024)

Foto br. 18: Probijanje puta (Google maps, mart 2024)

Foto br. 19: Probijanje puta (Google maps, mart 2024)

Foto br. 20: Probijanje puta (Google maps, mart 2024)

Agencija za upravljanje zaštićenim područjima Podgorice (AUZP) od sredine marta 2022. godine u kontinuitetu sprovodi aktivnosti na mapiranju tzv. divljih deponija i drugih zabranjenih aktivnosti u zaštićenim područjima na teritoriji Glavnog grada, pa samim tim i na području dijela Parka prirode Zeta.

Nakon obilaska terena od strane Službe zaštite AUZP redovno se ažuriraju podaci za svaku lokaciju, evidentiraju promjene i trenutni status od strane Stručne službe AUZP. Stručna služba je od zabranjenih aktivnosti, u ovom zaštićenom području, takođe uočila devastaciju zemljišta i nelegalnu gradnju.

Na osnovu ovih aktivnosti AUZP je kreirao listu divljih deponija sa preciznim koordinatama i mapu rasprostiranja ovih deponija.

Oznaka/Lokacija	Koordinate	Vrsta aktivnosti	Katastarska opština
DM 1 Mareza	(42° 28' 30.72"N; 19° 10' 44.36"E)	Divlja deponija	KO Tološi
DM1a Mareza	(42° 28' 31.68"N; 19° 10' 45.02"E)	Divlja deponija	
DM 1b Mareza	(42° 28' 30.98"N; 19° 10' 43.74"E)	Divlja deponija	
DM 1c Mareza	(42° 28' 31.33"N; 19° 10' 47.13"E)	Divlja deponija	
DM 1d Mareza	(42° 28' 31.68"N; 19° 10' 46.12"E)	Divlja deponija	
DM 1e Mareza	(42° 28' 31.67"N; 19° 10' 44.92"E)	Divlja deponija	
DM 2 Mareza	(42° 28' 1.48"N; 19° 11' 18.52"E)	Divlja deponija	KO Tološi
DM 5 Mareza	(42° 27' 38.63"N; 19° 11' 33.94"E)	Divlja deponija	KO Tološi
DM 6 Mareza	(42° 28' 4.66"N; 19° 11' 22.75"E)	Divlja deponija	KO Tološi
DM 6a Mareza	(42° 28' 5.14"N; 19° 11' 23.67"E)	Divlja deponija	KO Tološi
DM 8 Mareza	(42° 28' 25.25"N; 19° 10' 39.30"E)	Divlja deponija	KO Tološi
DP 1 Pričelje	(42° 30' 17"N; 19° 13' 19"E)	Divlja deponija	KO Cerovica
DP 2 Pričelje	(42° 30' 16"N; 19° 13' 17"E)	Divlja deponija	KO Cerovica
DM 10 Mareza	(42° 28' 20.57"N; 19° 10' 27.28"E)	Divlja deponija	KO Tološi

Tabela 3: Status aktivnih divljih deponija u PP „Rijeka Zeta“ na dan 22. april 2024. godine
(Izvor koordinata: Služba zaštite AUZP; Izvor katastarskih podataka: Geoportal Uprave za katastar)

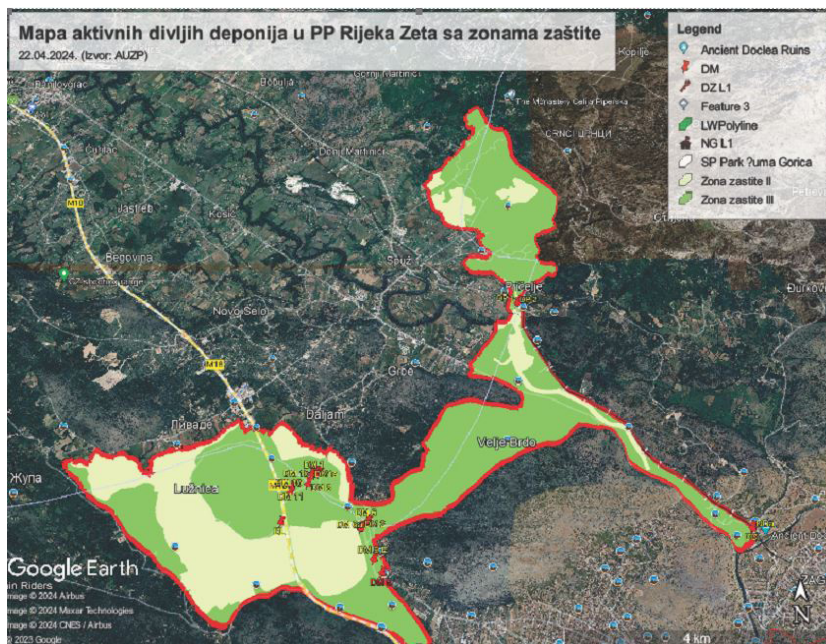

Foto br. 21: Mapa divljih deponija u zaštićenom području Park prirode „Rijeka Zeta“ sa prikazanim zonama zaštite, Izvor AZUP

Mapa prikazuje lokacije divljih deponija u zaštićenom području Park prirode „Rijeka Zeta“ na teritoriji Podgorice sa prikazanim zonama zaštite.

Na predmetnoj slici oznaka DM znači divlja deponija na Marezi, DV – divlja deponija na Vranjskim njivama, DD – divlja deponija na Duklji, itd. (detaljnije u Tabeli 3.) Crvenom bojom označene su ikone, a žutom nazivi oznaka lokacija.

U nastavku slijede neki od primjera divljih deponija sa prethodnih mapa. Označavanje lokacija sprovodi se na Google Earth Pro platformi:

Foto br 22. Lokacije DM 1, 1a, 1b, 1c, 1d i 1e Mareza (KO Tološi), Izvor AZUP

Foto br. 23. Lokacija DM 6 i 6a Mareza (KO Tološi), Izvor AZUP

Foto br. 24. Lokacija DM 2 Mareza (KO Tološi), Izvor AZUP

Dalje, u nastavku slijede fotografije sa terena:

Foto br 25: Lokacija DM1 (Izvor AUZP: viber_image_2024-01-16_09-46-48-692)

Foto br 26: Lokacija DM 8 (Izvor: AUZP: viber_image_2024-01-16_09-47-50-046)

3.3.4. Neodrživa i neplanska gradnja i nasipanje zemljišta

Neplanska urbanizacije je zadnjih godina dovela do intenzivnog širenja urbanih površina uz izgradnju prateće infrastrukture (privatni stambeni objekti, saobraćajnice, industrijski objekti, autoservisi, hale i dr.). Posljedice takvog trajnog gubitka zemljišta i izmjene izvornog prirodnog ambijenta ogleda se u nestajanju i fragmentaciji svih tipova staništa. Posebno su ugrožena travnata staništa i poljoprivredno zemljište. Nekontrolisanom gradnjom trajno se gube prirodna i polu-prirodna staništa važna za održavanje biodiverziteta i poljoprivredu, a time i dugoročni benefiti koje ta staništa pružaju lokalnom stanovništvu. Od proglašenja zaštićenog područja konstatovana je intenzivna gradnja i to: poslovnih zgrada i magacina i nasipanje terena građevinskim šutom. Promjene u prostoru koje su se desile nakon formalne zaštite ovog područja su izražene i vidljive uporedbom snimaka iz 2017. i 2024. godine.

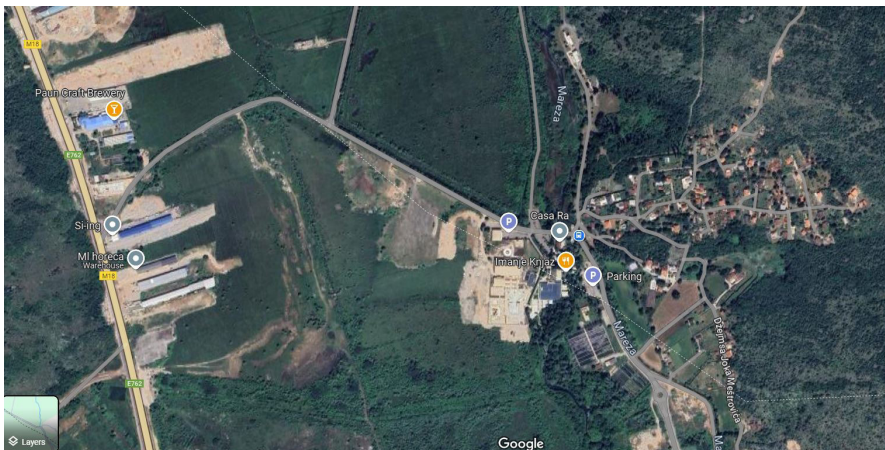

Foto br. 27 i 28.: Screenshot sa Google earth, mart 2024 -
Promjene u prostoru u periodu 2017-2024 na osnovu snimaka sa Google

CZIP je podnio više inicijativa za kontrolu nedozvoljenih aktivnosti na ovom području:

1. Komunalnoj policiji, Inicijativa za vršenje mjera iz nadležnosti Komunalne policije zbog deponovanja šuta.
2. Agenciji za upravljanje zaštićenim područjima Podgorice, Inicijativa za vršenje mjera iz nadležnosti Komunalne policije jer se u blizini samog ribnjaka, neposredno uz samu prstenovačku stanicu Centra za zaštitu i proučavanje ptica, nalazi velika količina odloženog šuta, na parceli koja je u većinskom vlasništvu Glavnog grada. Pored uklanjanja šuta je traženo da se sprovedu i preventivne mjere koje bi onemogućile dalje odlaganja šuta na ovom biodiverzitetki izuzetno važnom močvarnom staništu, koje je i dio Parka prirode Zeta.
3. Upravi za inspeksijske poslove zbog deponovanja šuta.
4. Upravi za inspeksijske poslove zbog nelegalnih građevinskih radova i odlaganja građevinskog otpada.
5. Upravi za inspeksijske poslove, glavnoj urbanističko-građevinskoj inspektorki zbog nasipanja parcela građevinskim otpadom u cilju formiranja uzdignutih površina, na kat. parceli br. 3485, KO Tološi.

Uprava za inspeksijske poslove, Urbanističko-građevinska inspekcija, odgovorila je da je izašla na teren i obilaskom konstatovala šljunkom nasut i poravnat tampon visine cca 1.5m i da je oko kat. par. br. 4827 i 4828 KO Tološi izliven temelj za ogradu ili potporni zid. Teren je inspektor obišao 30. maja i 09. i 20. juna 2023. godine. Prilaz je napravljen sa javnog puta lociranog na kat.par. br. 3485, KO Tološi, ali je navedeno da su te aktivnosti u nadležnosti Komunalne inspekcije.

Nakon više prijava i medijskog oglašavanja od strane CZIP-a, Agencija za zaštitu životne sredine je poništila prethodno Rješenje za poravnavanje i ograđivanje kat. parcele br. 4827 KO Tološi.

Foto 29: Nasip na teritoriji Mareze

Foto 30: Poravnavanje parcele uz magistralni put

Foto 31: Poravnavanje parcele uz magistralni put

Da pritisci, promjene u prostoru i načinu korištenja zemljišta utiču na gubitak bioloških vrijednosti ovog područja potvrdili su i obrađivači Strateške procjene uticaja na životnu sredinu za projekta Rekonstrukcije magistralnog puta Podgorica – Danilovgrad. Naime, u dokumentu se konstatuje da je na području sa južne strane, unutar i oko područja „Izvorište Mareze sa Sitnicom i prostor Veljeg brda“, u koji su uključena i dva krečnjačka masiva (brda Lužnica i Zelenika), primjetno da se močvarno zemljište isušuje kao rezultat lokalnih praksi upravljanja zemljištem. Do nedavno, ovaj predio je predstavljao mozaik malih jezera, močvarnih područja obraslih trskom i vlažnih livada, na kojima je pretežno rasla *Molinia* i druge močvarne trave. Staništa na krečnjačkom masivu, močvarnim i sijanim livadama koje se prostiru jedne do drugih, takođe čine područja sa značajnim diverzitetom i nizom prilika za korišćenje livada za potrebe razvoja faune, zbog čega se za njih smatra da su na visokom nivou ekološke osjetljivosti.

Trenutno, na zapadnoj strani se umjereno napasa stoka, i još uvijek se održava mozaik, dok na istočnoj, najvećoj strani nema napasanja, što je omogućilo vrbovom žbunju (*Salix*) da zauzme najveći dio močvare, isuši je i time stvori znatno homogeniju sredinu, odnosno stanište koje nije toliko raznovrsno. Lokalno stanovništvo koje koristi ovo područje za lov (uglavnom močvarica), takođe je primjetilo smanjeni broj otvorenih prirodnih bazena.

Tokom rekonstrukcije magistralnog puta Podgorica - Danilovgrad od strane CZIP-a je Upravi za inspekcijske poslove, Odsjeku za ekološku inspekciju, podnešena inicijativa za inspekcijski nadzor i kontrolu zbog odlaganje građevinskog otpada na obali rijeke Matice usljed izvođenja radovi na izgradnji bulevara od Podgorice do Danilovgrada. Postupajući po prijavi, Agencija za zaštitu životne sredine je izdala rješenje investitoru po kojem je u obavezi da prostor vrati u prvobitno stanje, što je i urađeno, odnosno investitor je postupio po Rješenju.

Važno je pomenuti da je na lokalitetu Mareza registrovan nalaz invazivne vrste poznate kao cigansko perje ili divlji duvan (*Asclepias syriaca*). Za ovu vrstu koja se nalazi na Crnoj listi invazivnih stranih vrsta koje izazivaju zabrinutost u EU postoji samo jedan podatak (Stešević & Jovanović, 2005), koji govori o nalazu vrste u okolini Podgorice (Mareza, vlažna livada). Međutim, ne postoji podaci o daljem monitoringu vrste i njenom potencijalnom širenju.

Od ostalih invazivnih vrsta najbrojnije su populacije pajasena i ambrozije koje su već zauzele velike površine. Konkretno, nasipi šljunka u dijelu iza ribnjaka na Marezi su u potpunosti prekriveni ambrozijom, dok se pajasen zatiče gotovo na svakom mjestu kao pratilac ljudskih aktivnosti. Pajasen (*Ailanthus altissima*, kiselo drvo) veoma brzo raste i zauzima velike površine što ugrožava opstanak nativnih biljnih vrsta, tačnije, potiskuje ih iz prirodnog staništa. Osim toga, ova biljka ima odbrameni mehanizam sa kojim druge biljne vrste ne mogu da se izbore. Naime, toksini iz listova i izlučevina korijena (ailantin) pasajena otežavaju rast većem broju drugih biljnih vrsta.

S obzirom na to da govorimo o drvenastoj vrsti koja može dostići velike dimenzije, mijenja se izgled krajolika, a zbog rijetkog rasporeda grana onemogućava gniježđenje

ptica.

Uzevši u obzir prethodno opisano može se konstatovati da je stanje prirodnih vrijednosti i pejzaža na područja Parka prirode “Rijeka Zeta”, u dijelu lokaliteta Mareza i Lužnica pogoršano u odnosu na period prije formalne zaštite područja.

I prije proglašenja područja za park prirode prostorno - planska dokumenta su zbog prisustva hidroloških fenomena koji, zajedno sa vegetacijskim kompleksima i vidikovcima, čine specijalni oblik zaštite prirode označili ovo područje kao predio posebnih prirodnih vrijednosti. PUP Podgorica je predvidio da je Marezu, kao izvorište Podgorice, potrebno zaštititi i uređivati kao zonu rekreacije, bez povređivanja prirodnih i pejzažnih kvaliteta. Za ovaj prostor je bila predviđena i izrada prostornog plana područja posebne namjene, koji bi osim podgoričke obuhvatio i dio danilovgradske opštine. PUP je takođe predvidio i zabranu gradnje na poljoprivrednom zemljištu, izuzimajući objekte koji služe kao servis poljoprivredi i tako aktivirati značajne komplekse poljoprivrednog obradivog zemljišta. Naglašena je i potreba očuvanja postojećih i podizanje novih zaštitnih šuma u cilju zaštite izvorišta vode, zaštite od erozije i zaštite prirodnog ambijenta u zonama prirodnih i kulturnih dobara.

Međutim, intenzivna urbanizacija i pritisak razvoja privrednih aktivnosti, naročito izražen od periodu rekonstrukcije magistralnog puta M-18 uslovila je značajne izmjene u prostoru uz neadekvatan, neplanski urbani razvoj, a kao rezultat uzurpacije kvalitetnog poljoprivrednog zemljišta, šumskih i vodnih ekosistema, dolazi do konflikata u korišćenju prostora sa stanovišta zaštite, uređivanja predjela i prirodnih bogatstava.

Pored urbanizacije u III zoni zaštite bilježe se različiti vidovi nelegalnih aktivnosti od kojih su najizraženiji krivolov, nedozvoljeno odlaganje otpada, probijanje puteva i nasipanje zemljišta.

Očekivani efekti formalne zaštite područja su izostali i može se konstatovati da ona na ovom području nije ispunila svoju svrhu, a to je zaštita i unaprjeđenje prirodnih vrijednosti područja, kao i razvoj zasnovan na održivoj upotrebi resursa. Primjer devastacije područja na ovom lokalitetu potvrđuje da strateško planiranje i zaštita područja bez obezbjeđivanja uslova za njihovu implementaciju, praćenje i kontrolu ne mogu ispuniti svoje ciljeve.

Preporuke za poboljšanje stanja

Za adekvatnu zaštitu ovog lokaliteta neophodno je:

1. Prije uspostavljanja adekvatne upravljačke strukture na nivou dvije opštine i pripreme za donošenje Plana upravljanja raditi na usaglašavanju politika na centralnom nivou, jer pitanja zaštite prirode, uključujući i zaštićena područja, nijesu adekvatno integrisana u sektorske politike i programe, zbog čega buduće upravljanje može naići na barijere, naročito kada su u pitanju politike koje se zasnivaju na korištenju prirodnih resursa (lov, ribolov, šumarstvo).
2. Uspostaviti sistemski i strateški pristup međuresornoj i međusektorskoj saradnji i koordinaciji, koje su trenutno bazirane na ad hoc osnovi kroz projekte. To se odnosi i na procese planiranja, što ponekad rezultira nesuglasticama i konfliktima u korištenju prostora.
3. Uspostaviti odgovarajuću upravljačku strukturu na nivou dvije opštine sa kadrom koji je tehnički opremljen i edukovan za poslove zaštite prirode, ali i za održive prakse korištenja prirodnih resursa.
4. Potpisati Ugovor između D.O.O. „Park prirode Rijeka Zeta“ i D.O.O. „Agencija za upravljanje zaštićenim područjima Podgorice“ o bližem uređenju uslova i načina upravljanja ovim zaštićenim područjem.
5. Donijeti petogodišnji Plan upravljanja za Park prirode „Rijeka Zeta“ i Godišnji program upravljanja.

Kvalitetan plan upravljanja treba da ima: jasno definisane ciljeve (formulisane na način da budu konkretni, mjerljivi, relevantni, vremenski ograničeni i realistični), željene ishode koji proizilaze iz ciljeva upravljanja, mjere/aktivnosti kojima će se definisani ciljevi postići, indikatori kojima će se mjeriti sprovođenje aktivnosti (indikatori procesa) i njihov efekat u odnosu na postavljeni cilj (indikatori uspjeha), informacije koje mogu pomoći da se riješe konflikti i kompleksne upravljačke situacije, program monitoringa i evaluacije.

6. Da bi se uspostavilo adekvatno upravljanje Parkom, a time i lokalitetom Mareza sa Lužnicom, neophodno je:
 - uspostaviti saradnju i koordinaciju sa relevantnim službama (inspekcije, policija, ministarstva, lokalne samouprave);
 - zapošljavanje kadrova sa specifičnim znanjem i kapacitetima za adekvatno reagovanje i pripreme prijave za pokretanje pravnih procesa kod nadležnih institucija;
 - uspostavljanje saradnje sa tužilaštvom i sudstvom za procesuiranje slučajeva iz domena zaštite prirode i životne sredine na ovom prostoru;
 - uspostaviti saradnju sa Lovačkim savezom i lovačkim organizacijama u cilju bolje kontrole krivolova na ovom području.
7. Uspostaviti saradnju i unaprjeđenje komunikacije sa korisnicima prostora, ali i relevantnim institucijama.
8. Obezbijediti objekat za potrebe Službe zaštite kako bi se fizička zaštita na lokalitetu mogla efikasno sprovoditi.

9. Obezbijediti neophodnu opremu (terenska vozila, plovni objekti, rampe, računari, mobilni telefoni, radio veze, dron, GPS aparati, kamere za praćenje divljači, senzori za rano otkrivanje požara, aparate za mjerenje kvaliteta vode, mreže za hvatanje bioindikatorskih vrsta, adekvatnu terensku obuču i odjeću, kajake, dvoglede, šatore za razne edukativne i monitoring aktivnosti).
10. Uspostaviti saradnju sa Prirodnjačkim muzejem, JPNPCG, Agencijom za zaštitu životne sredine i NVO sektorom iz oblasti zaštite prirode.
11. Uspostaviti i sprovoditi monitoring biodiverziteta sa fokusom na ključne vrste.
12. Utvrditi nulto stanje, identifikovati i mapirati najvažnije livade i travnjake za očuvanje biodiverziteta i ocijeniti stanje važnih staništa.
13. Razviti bazu podataka i aplikaciju za unos i obradu, sa posebnom bazom podataka o invazivnim vrstama.
14. Donijeti i implementirati plan uklanjanja invazivnih vrsta.
15. Definisati mjere i aktivnosti za sprječavanje i potpuno zaustavljanje prepoznatih pritisaka na biodiverzitet, kao i poznatih izvora zagađenja.
16. Zaustaviti smanjenje površina do sada identifikovanih Natura 2000 staništa.
17. Strogo kontrolisati ilegalno korištenje vabilica za prepelicu tokom jesenje seobe, te krivolov u dolini Zete, Sitnice i Mareze tokom prolječne seobe. U potpunosti eliminisati nelegalno ubijanje ptica.
18. Izvršiti ukljanjanje nelegalnih deponija i uspostaviti nulto stanje/ Spriječiti dalje neplansko odlaganje otpada.
19. Uspostaviti saradnju sa komunalnim preduzećima i definisati mjere i aktivnosti na unaprjeđenju sistema odlaganja otpada.
20. Postaviti infrastrukturu za propisno odlaganje i selekciju otpada u saradnji sa komunalnim preduzećima.
21. Postaviti table sa oznakom za zabranjeno odlaganje otpada.
22. Uraditi informativnu brošuru o upravljanju otpadom.
23. Zaustaviti sve oblike neplanske gradnje na lokalitetu Mareza i Lužnica.
24. U saradnji sa relevantnim institucijama, identifikovati zone kolizije u korišćenju prostora u cilju usaglašavanja prostorno-planske dokumentacije i rješavanja neusklađenosti zona koje su planskim dokumentima predviđene za gradnju, a nalaze se u zoni zaštite.
25. Mapirati izgrađene objekte, kao i staništa i poljoprivredno zemljište.
26. Pripremiti smjernice za održivo planiranje prostora shodno usvojenom režimu zaštite.
27. Uspostaviti kontinuiranu saradnju sa nadležnim i inspeksijskim službama u oblasti zaštite prostora u cilju monitoringa i kontrole.
28. Uspostaviti nulto stanje površina pod različitim oblicima poljoprivredne proizvodnje (pašnjaci, kosanice, oranice, bašte, voćnjaci, vinogradi).
29. Usvojiti set standarda i obaveza koje zagađivači sa ovog lokaliteta moraju ispuniti radi sprječavanja zagađenja.
30. Usvojiti program podsticaja zagađivačima da sprovede mjere sprječavanja

- zagađenja (promovisanje ekološki odgovornih proizvođača na tržištu, brendiranje zelenih proizvoda).
31. Sprovoditi edukaciju o ekološkim vrijednostima lokaliteta i benefitima koje stanovništvo može da ima od zaštićenog područja.
 32. Pospješiti glavne ekonomske djelatnosti lokalnih korisnika (poljoprivredu i turizam), kao i razvoj infrastrukture koja će podržati te djelatnosti.
 33. Uspostaviti sistem edukacije lokalnog stanovništva i ključnih institucionalnih aktera.

5. Literatura

1. Agencija za zaštitu životne sredine: “Studija za uspostavljanje Parka prirode “Rijeka Zeta” (2019);
2. Elaborat o procjeni uticaja na životnu sredinu za Skladište na Marezi, investitora „TEAM INVEST REAL ESTATE” d.o.o. – Podgorica;
3. Lokalni plan zaštite životne sredine Glavnog grada Podgorice 2019–2022.
4. LSL „Mareza“, 2018.
5. LSL „Lužnica Golf“
6. Marojević Galić, J; Iković, V. ; Raspopović, D; Mrdović, I; Ilić, M. (2022): „Podloga za izradu Plana upravljanja za Park prirode Rijeka Zeta”;
7. Centra za zaštitu i proučavanje ptica: “Rezultati istraživanja biodiverziteta na
8. lokalitetu Mareza i Sitnica u sklopu projekta Edukativna stanica Mareza”
9. Nacrt akcionog plana biodiverziteta Glavnog grada Podgorice (2017);
10. Odluka o proglašenju Parka prirode „Rijeka Zeta“ (“Sl. list CG”, br. 69/19);
11. Odluka o osnivanju Društva sa ograničenom odgovornošću „Park prirode Rijeka Zeta“;
12. Odluka o davanju saglasnosti na Odluku o osnivanju Društva sa ograničenom odgovornošću „Park prirode Rijeka Zeta“;
13. Prostorno urbanistički plan Glavnog grada Podgorica do 2025.
14. Vugdelić, dr Marija, NVO Nexus; Martinović, dr Aleksandra, Pajović, mr Ines, Drobnjak, mr Jovana, Milić Jelena: Socio–ekonomska analiza Parka prirode “Rijeka Zeta” (2021);
15. Zakon o zaštiti prirode (“Sl. list CG”, br. 54/16, 18/19);
16. Zakon o divljači i lovstvu (“Sl. list CG”, br. 52/08, 40/11, 48/15);
17. Katastar lovišta „ Podgorica I“ za lovnu: 2023 / 2024 godinu

Zvanične baze podataka

1. Agencija za zaštitu prirode i životne sredine Crne Gore – prirodainfo.me
2. Centralni registar privrednih subjekata
3. Key Biodiversity Areas - <http://www.keybiodiversityareas.org/>
4. <https://cloud.gdi.net/smartPortal/zppCG>

